

9. Юцевич Ю.С. Музыка. Словник-довідник / Юрій Євгенович Юцевич – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. – 352 с.
10. Albin, Steve (1993), "The Problem with Music", The Baffler (Chicago:Thomas Frank), ISSN 1059-9789.
11. Martin, George; Hornsby, Jeremy (1994). All You Need Is Ears. – St. Martin's Press, Inc. 175 Fifth Ave., New York, N.Y. 10010 ISBN 0-312-02044-9.

References

1. Bezklubenko, S. (2008). Art: terms and concept: in 2 Vol. Volume 1 (А–Л) Kyiv: Institute of culturology [in Ukrainian].
2. Bezklubenko, S. (2010). Art: terms and concept: in 2 Vol. Volume 2 (М–Я) Kyiv: Institute of culturology [in Ukrainian].
3. The Law of Ukraine on cinematography from 13.01.1998, № 9/98-VR. (1998). Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine, № 22, 114 [in Ukrainian].
4. Muller, V.K. (1969). English-Russian dictionary. 70 000 words and expressions. Moscow: Sov. Enciclopedia [in Russian].
5. Aphanasiev, Yu. S., Yutkevuch S.I. (Eds.). (1987). Cinema: Encyclopedic dictionary. Moscow: Sov. Enciclopedia [in Russian].
6. Lengli, S. (2000). Theatrical management and producing. American experience. (I.D. Bezgin, Trans.). Kyv: VVP Kompas [in Ukrainian].
7. Modern explanatory dictionary of Ukrainian language: 100 000 words. (2009). V.V. Dubchynskyi (Ed.). Kh.: VD Shcola [in Ukrainian].
8. Sey, J. B. (2000). Treatise about political economy. Moscow: Delo: Akad.nar.hoz-va. pri pravitelstva Ros. Federacii [in Russian].
9. Uckevuch, Yu. E. (2003). Music. Dictionary-encyclopedia. Ternopil: Nauchalna knuga-Bogdan [in Ukrainian].
10. Albin, S. (1993). "The Problem with Music", The Baffler (Chicago:Thomas Frank) [in English].
11. Martin, George, Hornsby, Jeremy (1994). All You Need Is Ears. St. Martin's Press, New York, N.Y. [in English].

УДК – 785.7(410)

Петрова Ольга Володимирівна

кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри історії музики

Київського інституту музики ім. Р. М. Глієра

vantomu@yahoo.com

"FAÇADE" У. УОЛТОНА (ДО ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ)

Стаття присвячена розгляду "Façade" Уільяма Уолтона як центрального опусу раннього періоду творчості композитора. Розкрито особливості історії створення твору, його зв'язок з характерними жанрово-стильовими тенденціями епохи, виявлено значення поезії Едіт Сітуел, автора тексту "Façade", у творчому становленні У.Уолтона, розглянуто питання співпраці поета та композитора, наведено нові біографічні дані митців.

Ключові слова: Уільям Уолтон, музична творчість, англійська поезія, Едіт Сітуел, художньо-культурний контекст.

Петрова Ольга Владимировна, кандидат искусствоведения, доцент кафедры истории музыки Киевского института музыки им.Р.М.Глиера.

"Façade" У.Уолтона (к истории создания)

Статья посвящена рассмотрению "Façade" Уильяма Уолтона как центрального опуса раннего периода творчества композитора. Раскрыты особенности истории создания произведения, его связь с характерными жанрово-стилевыми тенденциями эпохи, выявлено значение поэзии Эдит Ситуэл, автора текста "Façade", в творческом становлении У. Уолтона, рассмотрены вопросы сотрудничества поэта и композитора, приведены их новые биографические данные.

Ключевые слова: Уильям Уолтон, музыкальное творчество, английская поэзия, Эдит Ситуэл, художественно-культурный контекст.

Petrova Olga, PhD in Arts, associate professor of the history of music chair, R.Glier Kyiv Institute of Music
"Façade" by W. Walton (to the history of the creation)

The article is devoted to the "Façade" by William Walton as the central opus of the early period of the composer's creation. The peculiarities of the history of the work, its connectivity with characteristic genre and stylistic trends of the era are revealed, an importance of Edith Sitwell's poetry, the author of "Façade"'s text, in creative development of W. Walton is discovered, the issues of the cooperation of poet and composer are examined, the new biographical information on the artists is adduced in the article.

Key words: William Walton, musical creativity, English poetry, Edith Sitwell, art-cultural context.

Ім'я та творчість Уільяма Уолтона (1902-1983) широко відомі не лише у Великобританії, але й далеко за її межами. Він – один з трьох визнаних класиків англійської музики ХХ століття поруч із Б.Бріттеном та М.Тіппетом. Композитор пройшов тривалий шлях творчої еволюції, яскраво виявивши себе у різних жанрових сферах. У.Уолтон є автором двох опер ("Троїл та Крессіда" (1954), "Ведмідь" (1967)), балетів, численних оркестрових творів (серед яких виділяються дві симфонії, концертні увертюри "Портсмут Пойнт", "Скапіно"), камерної інструментальної та вокальної музики, концертів для солюючих інструментів (альтовий (1929), скрипковий (1939), віолончельний (1956)), а також хорових творів (ораторія "Бенкет Валтасара" (1931), "Te Deum", "Gloria" та ін.).

Першим же твором, який приніс У.Уолтону справжнє європейське визнання, став "Façade", прем'єра якого відбулася у Лондоні в 1923 році. Цей твір став кульмінаційною вершиною раннього періоду творчості композитора, він знаменував вступ на англійську музичну арену молодого людини (Уолтону на той момент лише виповнився 21 рік), про яку ще не так давно навряд чи хтось міг подумати, як про ймовірного претендента на звання одного з провідних британських композиторів ХХ століття.

На жаль, даний твір, що вже давно міцно ввійшов до репертуару знаних європейських музичних колективів, в Україні і по сьогодні залишається маловідомим. Так само оминають його розгляд і вітчизняні дослідники-музикознавці. Єдиним джерелом інформації про нього залишається монографія Л.Ковнацької "Англійська музика ХХ століття", де у розділі, присвяченому творчості У.Уолтона, дається побіжна, доволі лаконічна характеристика даного твору. Метою пропонованої статті є розгляд історії створення "Façade", виявлення важливих факторів, що сприяли його появі, серед яких особливого значення набули творчі контакти композитора з визначними представниками сучасної англійської літературної школи.

Така без перебільшення знакова подія у творчості У.Уолтона, як поява "Façade", стала можливою завдяки його співпраці з відомою англійською поетесою Едіт Сітуел (1887-1964), що зіграла особливу роль у житті та творчому становленні молодого композитора. Саме родині Сітуел, з якою Уолтон знайомиться на початку 1920-х років, судилося розкрити самотні риси обдарування юного митця.

Роки формування та становлення Уільяма Уолтона як музиканта пройшли в Оксфорді, де він закінчив музичний коледж (Christ Church Cathedral School), отримавши у віці шістнадцяти років ступінь бакалавра. Домінуючою постаттю в оксфордському музично-культурному житті був Х'ю Аллен, досвідчений педагог та непересічна особистість, саме він відкрив молодому митцю світ сучасної музики. Уолтон провів багато часу в університетській бібліотеці, вивчаючи партитури К.Дебюссі, І.Стравінського, Я.Сібеліуса, А.Русселя та інших композиторів. Під час перебування в Оксфорді Уолтон потоваришував з кількома поетами – Р.Кемпбеллом, З.Сессуном та С.Сітуелом. Останній зіграв важливу роль у подальшій долі композитора. Так, у 1920 році саме Сачеверел Сітуел запропонував молодому Уолтону, що не мав на той момент будь-яких твердих планів на майбутнє, оселитися разом із ним у Лондоні. "Я поїхав на декілька тижнів та залишився там на п'ятнадцять років" – згадував про цей поворотний, ключовий момент свого життя композитор [9].

Саме у Лондоні відбулася доленосна зустріч починаючого митця із старшими братом та сестрою Сачеверела Сітуела – Осбертом та Едіт, талановитими поетами, що вже завоювали визнання на літературній ниві. "Високий та незграбний, сором'язливий мешканець півночі "був прийнятий" заможними Сітуелами і, мабуть, знайшов золоту можливість нарешті виправити свій ненависний акцент та стати справжнім вишуканим лондонцем" [4].

Сітуели турбувалися та дбали про свого протеже як у матеріальному відношенні, так і в художньо-естетичному, не лише забезпечуючи його домішкою, але й стимулюючи його культурну освіту. Молодий Уолтон брав музичні уроки в Е.Ансерме, Ф.Бузони, Е.Дж.Дента. Він відвідував концерти Російського балету, "Savoie Orpheans" (відомий британський танцювальний колектив), зустрічався з І.Стравінським та Д.Гершвінім, А.Бергом та А.Шенбергом. Знайомство з фундаторами нововіденської композиторської школи відбулося в Австрії на фестивалі нової музики у Зальцбурзі в 1923 році, де було виконано Перший струнний квартет Уолтона. Альбан Берг, який був присутній на

прем'єрі цього твору, був настільки вражений ним, що вирішив представити молодого британського композитора визнаному метру та своєму вчителю Арнольду Шенбергу.

Разом із Сітуелами у 1920-х роках У.Уолтон здійснив численні подорожі різними країнами Європи, отримує нові яскраві художні враження, що надзвичайно збагачує його духовно та надихає на нові творчі експерименти та досягнення.

Поетична родина Сітуелів, що належала до англійської художньої еліти, стає відомою у роки Першої світової війни, коли Едіт та Осберт почали видавати щорічну антологію нової сучасної поезії "Wheels" ("Колеса"), яка виходила протягом п'яти наступних років (1916 – 1921). Всі троє Сітуелів є представниками модернізму в англійській поезії. У своїх художніх творах та ряді критичних етюдів вони виступили проти традиційної натуралістичної поезії, з деяким запізненням пропагуючи ідеї Ш.Бодлера та французького символізму, а згодом долучилися до творчих пошуків представників імажизму та футуризму. Так, у своєму естетичному маніфесті (етюд "Poetry and Criticism", 1925) Едіт Сітуел заперечує роль поезії як знаряддя пізнання та виховання, зводячи її задачі до впливу на почуття та емоції людини. "Поет говорить людям про їх інше життя, яке вони задушили у собі та про яке забули" – зазначає поетеса [5, 142].

Всі троє Сітуелів були обдарованими літераторами, однак Едіт Сітуел вже тоді вирізнялася з-посеред них та згодом стала одним з найвідоміших британських поетів, "одним з найважливіших голосів ХХ століття в англійській поезії", за словами її визначного сучасника, драматурга, літературного критика і поета, Томаса Стернза Еліота. У передмові до "Canticle of the Rose" Едіт Сітуел зазначала: "У той час, коли я починала писати, зміна напрямку, образів та ритміки в поезії стала необхідністю у зв'язку з ритмічною в'ялістю, словесною мертвістю, пануванням сталих та очікуваних моделей у поезії, безпосередньо передуючій нам" [3]. Ранні твори Е.Сітуел часто були експериментальними, сповненими яскравих химерних образів-фантазій, заплутаних особистісних натяків, нових ритмів та витончених словесних метафор, символів. Її зусилля, спрямовані на зміни, часто отримували жорсткий спротив та нерозуміння з боку традиційно налаштованих літературних критиків, але, як зауважив один з них у "New Statesman", "поступаючись у кожному окремому бою, вона виграла кампанію" [3], поставши в результаті "високою жрицею" поезії ХХ століття. Критики відзначали, що Е.Сітуел пише "заради звуку, кольору, та з усвідомлення Бога і його зв'язку з людиною" [3]. Вона вірила, що поезія є "обоженням дійсності", і однією з її цілей є показати, що велич людини, за висловом Артура Едінгтона, знаходиться "на півшляху поміж атомом та зіркою". Деяка переважаність символікою, що залишалась однією з визначальних ознак поезії Едіт Сітуел, критиками її творчості порівнювалася з "середньовічними драпіруваннями" (Джон Леман). Подібно до того, як останні "відганяли холод від світських осіб та служителів церкви", "розкішна краса" у вигляді образів-символів поезії Сітуел служила для того, щоб "прикрасити наготу повсякденності, зменшити холод цього спустошеного, цинічного століття" [3].

Дослідники творчості Едіт Сітуел відзначають, що її кращі роботи були написані саме у 1920-х роках. Посеред них такі поетичні збірки, як "Буколічні комедії", "Спляча краса", "Троянський Парк". У них вже склався яскравий та оригінальний літературний стиль автора. Першим же твором Е.Сітуел стала поезія "Затоплені Сонця" ("Drowned Suns"), що була опублікована у "Daily Mirror" у 1913 році. Через два роки, у 1915, вийшла перша поетична збірка, що називалася ""Мати" та інші поеми". Своєрідною ж кульмінацією даного періоду творчості поетеси став "Façade", об'ємний цикл, що складався з 22 окремих завершених творів – "абстрактних поем" (за визначенням автора), побудованих на вільних асоціаціях, асонансах, де "звук створює настрій". Час його написання співпав з важливим історичним моментом, коли "англомовна поезія, що потребувала оновлення "духу" та "матерії", рішуче вступила на шлях експерименту" [2, 151]. Твір виявляє певну спорідненість з подібними "експериментальними" поетичними розвідками У.Б.Йейтса, У.Х.Одена, Д.Джойса, Т.С.Еліота, не менш очевидною стає близькість його дотепності, парадоксам Б.Шоу, під могутнім впливом критичного скептицизму якого знаходилася тоді художня інтелігенція Великої Британії. Слід зазначити, що 1922 рік (завершення Е.Сітуел "Façade") – це той рік, коли Т.С.Еліот видав "Безплідну землю", Д.Джойс – "Улісса", В.Вулф – "Кімнату Джейкоба" та помер М.Пруст, – безсумнівно, був визначальним для літературного напрямку, відомого тепер як модернізм.

Під час Другої світової війни (1939-1945) Едіт Сітуел створювала поезії, що торкалися актуальних проблем цієї непростой історичної доби. Один з її найяскравіших творів цього періоду "Тихо падає дощ" ("Still Falls The Rain") (1941), що описував повітряний наліт німецької авіації на Лондон, привернув увагу Бенджамена Бріттена. Композитор створив на його текст свій третій кантікль (op.55, 1954 р.) для тенора, валторни та фортепіано. Трагічна воєнна тематика втілювалася також у трьох віршах Е.Сітуел, натхненних розповідями очевидців атомного бомбардування Хіросіми у 1945 році.

"Тінь Каїна", перший з них, був про "поділ світу на ворогуючі частини, про знищення і саморуйнування" [10, 438].

Самобутня творчість та неординарна особистість поетеси, її відверта манера спілкування та бунт проти прийнятих норм поведінки привертала увагу багатьох сучасників. Дивовижна щирість та людяність поєднувалися у Сітуел з прагненням до екстравагантності та ексцентричності, яке особливо відзначали близькі до неї люди та яке заперечувала сама поетеса. "Просто я є більш живою, ніж більшість людей" – казала вона [5, 87]. Час від часу, і, можливо, не випадково, вона виглядала схожою на монарха династії Тюдорів. Будучи сама автором наукового дослідження про Єлизавету I, Едіт Сітуел якось зауважила: "Я завжди відчувала велику спорідненість з королевою Єлизаветою. Ми народилися в один і той самий день місяця, і приблизно у той же час доби, і я була дуже подібна до неї, коли була молодою" [3].

Роберт К.Мартін у "Літературному біографічному словнику", підсумовуючи огляд творчості та літературної кар'єри Едіт Сітуел, зазначає: "Репутація Сітуел певною мірою постраждала від виключного успіху "Façade", який часто розглядається, як ніби це є єдиний твір, написаний нею. Недостатня увага приділяється її розвитку як соціального поета, релігійного, і як поета далекоглядного. Кар'єра Едіт Сітуел відображає розвиток англійської поезії від періоду, що наступив безпосередньо після завершення Першої світової війни, періоду яскравого, сповненого джазових ритмів, – через політичні поразки 1930-х років, – до періоду повернення до духовних цінностей після Другої світової війни. Її техніка розвивалася, і, хоча вона завжди залишалася поетом, відданим дослідженню звуку, вона прийшла до використання звукових моделей як певної стильової основи у створенні глибоких філософських віршів, які відображали проблеми тогочасної епохи та становища людини у ній" [3]. "Едіт Сітуел, – наголошує Р.К.Мартін, – треба пам'ятати не тільки як яскравого молодого пародиста "Façade", але як суворого літописця соціальної несправедливості, як поета, який знайшов форми, адекватні атомному століттю з його жахами, і понад усе – як поета кохання. Творчість Едіт Сітуел охоплює величезний діапазон тем та форм" [3].

Таким чином, спільна робота Едіт Сітуел та Уільяма Уолтона, якою став "Façade", – твір для читця та семи інструменталістів, названий "розвагою" ("entertainments"¹), – для обох його авторів став знаковим твором, він прозвучав тоді зухвало оригінально. Перше публічне виконання "Façade" (у приватному порядку твір прозвучав вперше у лондонському будинку родини Сітуел 24 січня 1922 року) відбулося в Еолійському Холі, в Лондоні, 12 червня 1923 року. Вірші читала сама поетеса у мегафон через ширму, а Уолтон диригував ансамблем із семи виконавців у супроводжуючій їх музиці. Виконавці-музиканти були так само "відгороджені", сховані від глядацької аудиторії за завісою, оформленою відомим англійським скульптором Френком Добсоном, з метою позбавлення твору будь-якого особистісного начала. Цей "ефект відчуження" зберігався під час всіх виконань твору аж до кінця Другої світової війни. Серед перших його слухачів, присутніх на прем'єрі, були такі непересічні особистості, як Івлін Во, Вірджинія Вулф, Ноель Ковард.

Публічна прем'єра "Façade" принесла композитору перший великий, хоча і скандальний успіх. Реакція аудиторії та критиків була неоднозначною: одна частина слухачів була у захопленні від твору, інша – не приховувала насмішливо-скептичного, а часом – і відверто обуреного його сприйняття. Едіт Сітуел згодом згадувала: "Я змушена була ховатися за завісою, оскільки одна стара леді очікувала на мене з тим, щоби побити парасолькою" [3]. Відгуки преси також були суперчливими. Так, "The Daily Express" та "The Manchester Guardian", визнаючи те, що твір є яскравим та "таким, що запам'ятовується", в цілому давали йому критичну оцінку. Натомість, "The Illustrated London News" опублікував позитивну рецензію Е.Дж.Дента, в якій автор зазначав: "аудиторія була спочатку схильна розглядати все це як абсурдний жарт, але той дивовижно серйозний елемент, який завжди є в поезії міс Сітуел та у музиці сера Уолтона... незабаром змусив аудиторію слухати уважно, затамувавши подих" [9]. У "The Sunday Times" Ернест Ньюмен дає схвальний відгук на новий твір, особливо відзначаючи уолтонівську музичну дотепність, яку порівнює з "коштовністю чистої води".

Насправді, перший твір У.Уолтона, що приніс композитору успіх та визнання, виявив вагому складову його творчої індивідуальності – схильність до пародіювання, сміливого жарту, гострого дотепу, ексцентриади. Будучи однією з визначальних властивостей мислення композитора, вона отримала згодом свій яскравий художній вияв у багатьох творах митця, серед яких: комічні увертюри "Портсмут Пойнт" (створена за аквареллю Томаса Роландсона, відомого англійського карикатуриста у 1926 році) та "Скапіно" (написана у 1941 році за двома гравюрами Ж.Калло, героєм її став традиційний персонаж італійської комедії dell'arte), оркестрове Капрічіо-бурлеска (1968), опера "Ведмідь" за А.П.Чеховим (1967) (однією з визначальних її ознак стає дотепне та блискуче використання прийомів музичної пародії та пародійної стилізації), Перший струнний квартет та Альтовий концерт (скерцозні середні частини).

"Façade" У.Уолтона, розкривши різні грані яскравої творчої індивідуальності автора, став знаковим явищем в його творчості, а водночас – своєрідним знаменням часу, оскільки у ньому можна виявити певні точки дотику та перетину з багатьма явищами сучасної європейської музичної культури. Так, відомо, що первісний творчий імпульс до його написання походив від "Місячного П'єро" А.Шенберга (композитор збирався дати аналогічне жанрове визначення своєму твору (мелодрама), подібною є також сама його структура (три групи, кожна з яких включає по сім п'єс). Водночас "Façade" У.Уолтона безсумнівно виявляє спорідненість (ідейно-змістову та стилістичну) з деякими широкі відомими зразками войовничого антиромантизму композиторів 1910-20-х років, що сприймалися як радикальне заперечення певних застарілих традицій, закостенілих канонів академічного мистецтва, сміливий виклик сталим суспільно-художнім смакам та догмам. Посеред них – інструментальні опуси, опери П.Хіндеміта та Е.Кшенека, музично-театральні твори І.Стравінського, Б.Бартока та композиторів – представників французької "Шістки", музика Е.Саті та К.Вайля. У "Façade" У.Уолтона знайшли своє відображення характерні тенденції часу, пов'язані з розвитком джазу та широким введенням його у творчу практику, а також – пародіюванням різноманітних сучасних побутових музичних жанрів (перш за все танцювальних, таких як танго, пасодобль, фокстрот, вальс). Яскравість комічного начала, поданого у творі в різних жанрових модифікаціях, виявляє також зв'язок його з характерними національними традиціями англійського мистецтва, в якому воно завжди посідало особливе місце.

Слід зазначити, що багатоманітне використання у "Façade" жанрово-стильових запозичень, що виступають в якості своєрідного семантичного "ядра" твору, серед яких – музична стилістика італійської веристської опери та французького імпресіонізму, тірольські йодль-наспіви, блюзові імпровізації, інтонаційно-ритмічна сфера латиноамериканських та іспанських танців – обумовлюється багато в чому калейдоскопічністю образів поезії Едіт Сітуел, а також її ідеєю пріоритету звуку, ритму, мелодики віршів над всіма іншими компонентами поетичного твору.

Таким чином, зі всією переконливістю можна стверджувати, що поезія Едіт Сітуел відіграла особливу, вирішальну роль у творчому становленні Уільяма Уолтона. Уособлюючи той "експериментальний тонус мистецтва модерну, який у Англії-Великобританії створював паралель пошукам експресіоністів, футуристів європейського материка" [1, 9], вона виявилася співзвучною особистим творчим прагненням композитора, що знайшов у поетичних текстах "Façade" ідеальне підґрунтя для їх художньої реалізації та виявлення найяскравіших граней власної творчої індивідуальності.

Примітки

¹ Подібне визначення твору (у повній версії "розвага для митців та людей з уявою") було запропоноване Осбертом Сітуелом та знайшло підтримку композитора.

² Склад ансамблю був наступний: флейта, флейта-пікколо, кларнет, бас-кларнет, альтовий саксофон, труба, віолончель, ударні. Оскільки в кожній конкретній частині твору з загального ансамблю виділялася певна група інструментів, один музикант по чергово міг виконувати партії двох (флейт, кларнетів) чи трьох (ударні) інструментів.

Література

1. Горелік Л.М. Вокальний цикл у жанрово-видовій специфіці камерного співу: Автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 "Музичне мистецтво" / Л.М.Горелік. – Одеса, 2006. – 16 с.
2. Ковнацкая Л.Г. Английская музыка XX века. Истоки и этапы развития / Л.Г.Ковнацкая. – М.: Сов. композитор, 1986. – 213 с.
3. Edith Sitwell: The Poetry Foundation. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.poetryfoundation.org/bio/edith-sitwell>
4. Erb Jane. Façade. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.classical.net/music/comp.lst/works/walton/facade.php>
5. Greene Richard. Edith Sitwell: Avant garde poet, English genius / Richard Greene. – London: Hachette Digital, 2011. – 352 p.
6. Griffiths P. Modern music. A concise history / Paul Griffiths. – London: Thames and Hudson, 1994. – 216 p.
7. Machlis J. Introduction to Contemporary Music / Joseph Machlis. – New York – London: W. W. Norton & Company, 1979. – 694 p.
8. Morgan R. P. Twentieth-century music / Robert P. Morgan. – New York-London: W.W. Norton & Company, 1991. – 554 p.
9. William Walton. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/William_Walton
10. Women Writers of Great Britain and Europe. An Encyclopedia / Edited by K.M.Wilson, P.Schlueter, J.Schlueter. – New York: Garland Pub., 1997. – 571 p.